

September 2024

Marianne Pade, Marlene Hastenplug, Anna Wegener
og Per Øhrgaard (red.)

Dansk i verden

Om Lektoratsordningens betydning

VIDENSKABERNES
SELSKABS
AKTUALITETSSERIE

Indholdsfortegnelse

Forord	3
Tine Roesen: Om Lektoratsordningen	5
Matthias Dressler-Bredsdorff: Det er et fattigt rigt land, der ikke tror nok på sin kultur til at ville stille den til rådighed for andre	13
Madeleine Weinert: Hvad Lektoratsordningen har betydet for mig personligt	17
Anna Wegener: Lektoratsordningen og oversættelse af dansk litteratur	21
Ingrid Basso: Søren Kierkegaard som dansklærer	31
Marlene Hastenplug: Oversættelse af dansk litteratur i Tyskland	37
Paul Russell Garrett: Min rejse mod det danske sprog	43
Bettina Perregaard: Fire grunde til, at Lektoratsordningen er vigtig for det danske samfund	47
Sylwia Izabela Schab: Danmarksambassadører i Polen	55
Bidragydere	61

Forord

Denne publikation er blevet til på grundlag af et seminar, som med støtte fra Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab afholdtes i Selskabets lokaler den 25. juni 2024. Set i lyset af planerne om at afvikle den mangeårige Lektoratsordning – der står for udsendelse af danske sendelektorer til udenlandske universiteter – skulle seminaret afdække behov, muligheder og gevinster ved at undervise i dansk i udlandet og dermed virke for dansk sprog og kultur internationalt. Det er arrangørernes opfattelse, som blev bekræftet af seminaret, at der i vores tid mangler indsigt i og interesse for betydningen af kendskab til originalsprog for en kulturudveksling hinsides det rent overfladiske. Seminaret viste med talrige erfaringer og eksempler, at der er brug for en bedre forståelse af kulturel kommunikation som en nødvendig forudsætning for både øget handel og succesrig politisk forhandling med udlandet, og at den ganske minimale besparelse, som ligger i afviklingen af Lektoratsordningen, vil koste dyrt i både goodwill og praktiske resultater.

Marianne Pade, Marlene Hastenplug, Anna Wegener, Per Øhrgaard

Om Lektoratsordningen

Af Tine Roesen, formand for Lektoratsudvalget

Historien

Lektoratsordningen blev etableret i 1937 under det daværende Undervisningsministerium. Den var en formalisering og ministeriel ordning af en allerede eksisterende praksis for samarbejde mellem Københavns Universitet og en række europæiske universiteter om at udpege kvalificerede dansklektorer til undervisning i udlandet. Til denne udpegning nedsatte man et rådgivende Lektoratsudvalg, og samtidig blev der iværksat forskellige former for økonomisk støtte til lektoraterne, fra mindre tilskud til fuld finansiering. I nyere tid er samarbejdsaftalerne om sendelektorater baseret på lokal ansættelse og løn suppleret af et substantielt tilskud fra Lektoratsordningen.

En afgørende rolle i Lektoratsordningens oprettelse og udvikling spillede germanisten og lingvisten Louis Hammerich (1892-1975), som også blev Lektoratsudvalgets første formand (1937-1949). Han udfærdigede i 1944 et fortroligt notat til "en snæver Kreds, der kan formodes at være interesseret" med titlen "Danske Lektorer i Udlandet og fremmede Lektorer i Danmark". Heri skriver han blandt andet:

Selvom Krigen [Anden Verdenskrig] ikke er afsluttet og selvom de uoverskuelige Ødelæggelser – saa omfattende som aldrig i Europa siden Romerrigets Undergang – vil medføre, at de fleste Lande endnu vil behøve en rum Tid, før der bliver Plads til andet end det nødvendigeste Genopbygningsarbejde, saa er det dog

velbegrundet, at vi i Danmark er begyndt at tænke paa Genoptagelse og Udbyggelse af det Arbejde for at udbrede Kendskab til Danmark i Udlandet, som efter den langvarige Indsnævning eller Overskærelse af Forbindelserne er mere paakrævet end nogensinde.

I 1944 var Det danske Selskab, nu Dansk Kulturinstitut, blevet oprettet – på initiativ af slavisten Folmer Wisti, som i øvrigt havde været dansklektor i både Kraków og Warszawa – og det giver Hammerich anledning til i sit notat at spørge, om der så stadig er behov for at opretholde universitetslektorater i udlandet. Kun for at svare bekræftende:

Ja, som et Universitet er et Kulturens Centrum og Arnested, hvis Virke ikke er iøjnefaldende, men varig, saaledes gælder det samme om Lektorvirksomheden ved Universiteterne. Den kan sjældent prange med store Tilhørertal, men den skaber levende Celler for Kærlighed til, hvad der er dansk.

Tilhørertallene blev ikke voldsomt større med tiden – som en lille nations sprog er dansk sjældent blandt de større fremmedsprogsstudier – men Lektoratsordningen har igennem snart halvfems år været med til at sikre, at danskstudier har holdt sig i live ved udenlandske universiteter og samlet set har haft og stadig har en betragtelig studenter- og kandidatbestand. Også i perioder med krig og andre udenrigspolitiske kriser, hvor man har bidraget til at opretholde kulturelle forbindelser, når andre forbindelser blev afskåret. Hele tiden med den solide akademiske danskfaglighed som fundament.

Fra oprindeligt 14 danskstøttede lektorater i 1937 voksede ordningen til 18 i 1956 og 22 i 1972. I denne efterkrigsperiode var der udelukkende tale om europæiske samarbejder – parallelt med den udvikling, der på det økonomiske og handelsmæssige område førte til Danmarks indtræden i EF i 1973. I 1987 nåede man op på 31 sendelektorater, herunder en række amerikanske samt lektoratet i Moskva, og i 1994 nåede ordningen sin foreløbige kulmination med en række central- og østeuropæiske lektorater, men også f.eks. et lektorat i Canada, samlet set 38. Senere kom to sendelektorater i Kina til, men samtidig blev andre lektorater enten konverteret til faste stillinger – et af ordningens mål – eller nedlagt pga. udenlandske universiteters besparelser eller andre udfordringer for samarbejdsaftalerne.

I 2017 fejrede Lektoratsordningen sit 80 års-jubilæum med et større arrangement på Københavns Universitet, hvor H.K.H. prinsesse Marie var blandt talerne.

I nyere tid er antallet af sendelektorater faldet støt, ikke mindst pga. den udenrigspolitiske udvikling – således blev sendelektoraterne i Moskva og Sankt Petersborg lukket efter Ruslands angreb på Ukraine den 24. februar 2022. Antallet af sendelektorer har siden 2023 været 20.

Aktuelle rammer og vilkår

Lektoratsordningen hører nu under Uddannelses- og Forskningsministeriet og er aktuelt reguleret i bekendtgørelse nr. 944 af 25/06/2023, hvor § 1 lyder: "Formålet med Lektoratsordningen er at udbrede kendskabet til dansk sprog, litteratur og kultur i udlandet gennem støtte til danskundervisning ved udenlandske universiteter."

Støtten ydes primært gennem tilskud til de såkaldte sendelektorer, der normalt udsendes mellem tre og seks år, men

også andre dansklektorer og universiteter uden samarbejdsaftale om en sendelektor kan søge tilskud til oprettelse af danskhold, ligesom de på linje med sendelektorerne kan søge om støtte til studierejser, forfatterbesøg, eksterne undervisere, konference-afholdelse og -deltagelse, bøger og andre undervisningsmaterialer. Desuden inviteres alle sendelektorer samt et antal andre dansklektorer til et årligt sommerkursus i Danmark med danskfagligt indhold.

Den gældende finanslovsbevilling for 2024 er 10 mio. kr. Den største budgetpost, ca. 5-7 mio. kr., er tilskud til sendelektorerne og danskundervisning. Op til 27 sendelektorater kunne støttes inden for bevillingen, men ordningens usikre fremtidige finansiering vanskeliggør oprettelse af nye samarbejdsaftaler og sendelektorater og dermed fuld udnyttelse af bevillingen og fuld udfoldelse af formålet. Ca. 1,5 mio. kr. er afsat til tilskudspuljerne, som understøtter et hav af aktiviteter og arrangementer på universiteter i hele verden. Ca. 0,5 mio. kr. går til det årlige efteruddannelseskursus og ca. 0,5 mio. til Lektoratsudvalgets frikøb og aktiviteter.

Lektoratsudvalget er rådgivende for uddannelses- og forskningsministeren i faglige spørgsmål vedrørende ordningen og fungerer desuden som bedømmelsesudvalg ved indstilling af sendelektorer til ansættelse ved udenlandske universiteter. De fem fagkyndige medlemmer beskikkes af ministeren; formanden udpeges direkte, mens de fire øvrige medlemmer beskikkes efter indstilling fra Danske Universiteter, samarbejdsorganisationen for de otte danske universiteter: Københavns Universitet, Aarhus Universitet, Syddansk Universitet, Roskilde Universitet, Aalborg Universitet, Copenhagen Business School, Danmarks Tekniske Universitet og IT-Universitetet. Ud over de fagkyndige medlemmer består udvalget af en tilforordnet, der udpeges af Kulturministeriet.

Tidligere har også Udenrigsministeriet haft en tilforordnet i udvalget.

Aktuelt administreres Lektoratsordningen af Uddannelses- og Forskningsstyrelsen (UFS), i styrelsens kontor for Internationale Uddannelsesprogrammer og Bevillingsadministration. UFS deltager, med LU-formanden som suppleant, i Samarbejdsnævnet for Nordenundervisning i Udlandet (SNU), en samarbejdsorganisation for Sverige, Norge, Finland, Island og Danmarks støtte til udenlandske universiteters undervisning i Nordens forskellige sprog og kulturer. Nævnet har fokus på det nordiske og udbyder en fælles pulje af midler til projekter og arrangementer, der går på tværs af de nordiske sprog og kulturer.

Aktuelle sendelektorater og aktiviteter

Lektoratsordningen understøtter pt. 20 sendelektorater, med stor tilstedeværelse i Baltikum, Central- og Østeuropa: Bulgarien (Sofia), Estland (Tartu), Litauen (Vilnius), Polen (Poznan og Gdansk), Serbien (Beograd), Tjekkiet (Prag) og Ungarn (Budapest). I Europa findes desuden sendelektorater i Island (Reykjavik), Frankrig (Caen, Paris, Strasbourg), Italien (Milano), Spanien (Granada), Tyskland (Freiburg) og Østrig (Wien). Uden for Europa er der sendelektorater i Canada (Vancouver) og USA (Austin, Berkeley, Seattle).

Danskfaget står særligt stærkt i Polen, og der er netop opslået et 1-årigt sendelektorat i Kraków. Desuden er der forhandlinger om nye sendelektorater og dermed etablering af danskstudier i Ukraine (Kyiv, som onlineundervisning) og Georgien (Tbilisi).

Understøttelse af sendelektorerne er som nævnt Lektoratsordningens primære aktivitet, og da lektorerne også bedes om at engagere sig i indsatser for at formidle dansk kultur

uden for universitetet, er effekten ikke kun danskfaglig, men også kulturdiplomatisk. Også de mindre poster på budgettet har en tydelig effekt: Gennem de aktiviteter, ordningen støtter, gennem bistand ved underviserrekruttering og i kraft af det årlige efteruddannelseskursus i Danmark er Lektoratsordningen et omdrejningspunkt for internationalt danskfagligt samarbejde.

Organisatorisk er de fleste danskstudier i udlandet en del af et nordisk eller skandinavisk fagmiljø, hvor dansk nogle steder kan læses som hovedfag, men som oftest som andet- eller tredjesprog. Enkelte steder er dansk den eneste nordiske sproguddannelse. Danskfaget ser forskelligt ud på de forskellige universiteter. Nogle steder hælder studiet mod det filologiske med stor vægt på sprog- og litteraturhistorie, andre steder er det snarere indrettet som en slags sprogbaserede områdestudier. Men alle steder undervises der i praktisk sprog og oplyses om aktuelle samfundsforhold. Her spiller sendelektorerne en særlig rolle, som fra Danmark udsendte modersmålstalende, ligesom understøttelse af forfatter- og forskerbesøg fra Danmark er afgørende for steder uden en sendelektor.

En uformel rundspørge til de udenlandske universiteter viser, at uden Lektoratsordningen ville danskfaget forventeligt lukke på ca. 10 af de 20 universiteter, hvor der p.t. er sendelektorer: Vancouver, Tartu, Vilnius, Prag, Milano, Budapest, Beograd, Wien, Sofia og et eller to steder i USA.

Anvendt litteratur

Andersen, K. 1998 "The Danish Lecturers Abroad: Some History of a Remarkable Effort of Cultural Promotion". In: *International Education Forum* bd. 18, nr. 16-2, 9-26.

Galberg Jacobsen, H. 2021 "Udenlandske universiteter". In: *Dansk Sproghistorie* bind 5, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Aarhus Universitetsforlag, 185-194.

Hammerich, L. 1944 "Danske lektorer i udlandet og fremmede lektorer i Danmark". In: Undervisningsministeriets arkiv *Bekendtgørelse om Lektoratsordningen*, BEK nr. 944 af 25/06/2023, <<https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2023/944>>
Besøgsdato: 30.8.2024.

"Lektoratsordningen – dansk sprog og kultur i udlandet",
Uddannelses- og Forskningsministeriet,
<<https://ufm.dk/uddannelse/tilskud-til-udveksling-og-internationale-projekter/lektoratsordningen>>
Besøgsdato: 30.8.2024.

Det er et fattigt rigt land, der ikke tror nok på sin kultur til at ville stille den til rådighed for andre

Leder i *Information*, 21.9.2023, af Matthias Dressler-Bredsdorff

Det er et fattigt rigt land, der ikke tror nok på sin kultur til at ville stille den til rådighed for andre. Derfor skal den truede ordning, der sikrer danskundervisning i udlandet, bibeholdes.

Lektoratsordningen, der siden 1937 har sikret undervisning i dansk sprog og kultur på universiteter over hele verden, er igen truet. Om ikke andet af uvished. Sådan lød en deprimerende nyhed, der stod i mandagens avis, men som i virkeligheden ikke føles så ny, at det gør noget. For efter at have været i fare for lukning i 2012 og i 2021 har de såkaldte sendelektorer og deres studerende, der leverer et unikt bidrag til udbredelsen af dansk kultur i udlandet, nu igen grund til at frygte for fremtiden.

Dét nedslående faktum står beskrevet i SVM-regeringens finanslovsforslag for det nye år. Tallene er hård kost for dem, der måtte være optaget af vilkårene for dansk kultur uden for landets grænser: Finansieringen af støtteordningen står til at blive skåret ned med 83 procent fra 2026, fra 10 til 1,7 millioner, hvis der ikke tilføres nye midler.

"En skræmt" kalder man det på finanslovssprog, når man har at gøre med en sådan midlertidig post, man løbende skal tage

stilling til, og det er da også til at få øje på afgrunden. For de projekterede nedskæringer på Lektoratsordningen vil i praksis betyde, at undervisningen i dansk kultur, sprog og litteratur vil være i fare for at ophøre helt fra Paris over Vancouver til Wien og Beograd.

Det bør vække protester.

Ordningen er en stor succes

For på snart sagt alle parametre er Lektoratsordningen en bragende succes. Siden oprettelsen, da Thorvald Stauning var statsminister, har et væld af først europæiske, siden amerikanske og nu også asiatiske studerende via ordningen fået mulighed for at studere alt fra H.C. Andersen til Lars von Trier og skabelsen af det danske velfærdssamfund.

I dag estimerer man således, at mere end 2.000 studerende læser dansk som hovedfag i udlandet. Flere end der læser dansk i Danmark.

I 1937, da ordningen blev oprettet, var det med et kulturelt og mellemfolkeligt sigte. Det var en tid, hvor den socialdemokratiske historiker Hartvig Frisch advarede mod den brune pest over Europa, og hvor Første Verdenskrig stadig stod klart i kroppenes hukommelse. I Paris byggede man en hel universitetsby, en *cit  universitaire*, hvor studerende fra de tidligere krigende magter kunne bo sammen i stedet for at slås, og i København besluttede man sig for i samme ånd at sende sine lektorer ud med det gode skandinaviske budskab.

I det progressive Europa troede man på kulturmødet mellem folk som en måde at forhindre den kommende krig på. Kulturen var ikke et eksportobjekt, der skulle prissættes og afsættes til højstbydende, men en rigdom, man distribuerede. Danmark var vigtig i og for sig selv. Man havde noget at byde på

og ville også gerne betale for, at andre fik adgang til det. Kulturen blev nemlig kun større af at blive delt.

Både historisk og politisk mærkeligt

Når Lektoratsordningen i dag ikke kan få en permanent post på finansloven, men løbende må se sig i fare for lukning, er det således på alle måder mærkeligt. Historisk, men også politisk. For ligegyldigt hvilken ideologisk indstilling man har, er der gode argumenter for at bibeholde programmet.

Fra et nationalkonservativt synspunkt kan ordningen ses som et værn om dansk kulturarv, mens den fra et socialistisk standpunkt repræsenterer en stolt internationalisme. Fra en handelsliberal position kan man endda argumentere for, at den for en billig penge udgør et effektivt bidrag til betalingsbalancen ved at uddanne selvkørende danske kulturambassadører.

Der er med andre ord fuld ideologisk folketingsplade.

Når fremtiden for Lektoratsordningen alligevel er uvis, har det derfor måske mest af alt at gøre med vores nuværende magthaveres snæversynethed. I landet med Europas største børsnoterede selskab, Novo Nordisk, hersker småstatsmentaliteten stadig. Vi vil gerne sælge til andre – vores bacon og vores fedmemidler – men vi vil helst ikke dele. Heller ikke ud af os selv.

Det er et af lilleputnationens mest vedblivende paradokser: I takt med at vi bliver rigere, føler vi, at vi får råd til mindre. Det, der ikke i en økonomisk rapport kan fremvises at give overskud, er ikke gangbar valuta. Fortidens frås skal fjernes. Kun det, der kan måles, findes. Og ingen har endnu lavet en rapport, der viser, hvor mange dejlige danske kroner Lektoratsordningen tjener ind til moderskibet.

Det er imidlertid et fattigt rigt land, der ikke tror nok på sin kultur til at ville stille den til rådighed for andre. Derfor skal

Lektoratsordningen bibeholdes og gøres permanent. Ikke så meget fordi den har værdi for os, men fordi den har værdi for andre. Og måske vigtigst af alt: Fordi den har værdi i sig selv.

Hvad Lektoratsordningen har betydet for mig personligt

Karriereportræt af Madeleine Weinert

Da jeg begyndte på mit skandinavistikstudium i Frankfurt am Main i 1996, var det mest fordi jeg red på islandske heste og elskede Astrid Lindgrens univers. Hvorfor endte jeg så med at forelske mig i København? Lektoratsordningen er en del af svaret på det spørgsmål. Den lagde grunden til, at jeg blev en 'overskudsforretning' for Danmark. Jeg bor nemlig nu i København på 14. år, er fuldt integreret i en dansk hverdag og har en karriere hos H. Lundbeck A/S.

Under min opvækst i Tyskland elskede jeg at se Pippi Langstrømpe og tegneserien med Nils Holgersson i fjernsynet. Da jeg begyndte at ride på islandske heste i 1986, blev jeg interesseret i Island, vikinger og Norden generelt. Det endte med, at jeg begyndte at læse skandinavistik i Frankfurt am Main i oktober 1996, selvom jeg på dette tidspunkt aldrig selv havde været i Skandinavien.

Jeg startede med at læse svensk, som størstedelen af de studerende, måske fordi Sverige sammenlignet med de andre skandinaviske lande på det tidspunkt var godt repræsenteret i populærkulturen i Tyskland med Astrid Lindgrens forfatterskab, IKEA, dronning Silvia og ABBA – for bare at nævne nogle eksempler.

Den danske Lektoratsordning var en 'konkurrencefordel'

I min familie talte vi ikke om Danmark. I skolen hørte vi heller ikke særligt meget om Danmark. Det hele ændrede sig for mig, da vores nye lektor i dansk begyndte på universitetet. Hun kom fra Jylland, formidlede autentisk – ikke kun dansk sprog og litteratur – og inkluderede mange historiske og kulturelle aspekter i sin undervisning. På den måde lagde hun grunden til en mere dybdegående forståelse af Danmark, danskerne og det danske samfund.

Sammenlignet med de andre nordiske sprog, der blev tilbudt i Frankfurt, skilte undervisningen i dansk sig markant ud på flere punkter:

- Undervisningsmaterialet var nyere og mere varieret.
- Flere gange om året kom aktuelle danske forfattere på besøg og holdt forelæsninger.
- En gang om året kunne studerende komme med på en studierejse til Danmark.

Det var derfor, at jeg – og andre studerende – endte med at vælge dansk fremfor et af de andre nordiske sprog. Det var en konkurrencefordel, at den danske Lektoratsordning støttede disse aktiviteter, som gjorde det mere attraktivt for studerende at vælge dansk.

En studierejse til København ændrede alt

Efter et studieår i Sverige i 1998-1999 startede jeg med dansk på Frankfurt Universitet som en del af mit studium. Samme år i december deltog jeg i en studietur til København, som var støttet af Lektoratsordningen.

På denne studierejse fik jeg en meget positiv oplevelse af Danmark, landets kultur, historie og arkitektur. Gennem de mange timer, som jeg tilbragte på museer og i Københavns gader, og ikke mindst gennem mit første indtryk af en klassisk dansk julefrokost, blev grunden lagt til, at jeg følte mig hjemme, hver gang jeg kom tilbage til København derefter.

Tilknytning til Danmark gennem arbejdslivet

Gennem mit første job i Berlin efter studiet fik jeg mulighed for at samarbejde med Kræftens Bekæmpelse og Sundhedsstyrelsen i Danmark. Det viste sig, at ikke kun mine sprogkundskaber, men især den kulturelle forståelse blev en fordel for samarbejdet. Og da jeg senere i London arbejdede på et kommunikationsbureau, fik vi den danske medicinalvirksomhed H. Lundbeck A/S som kunde. Jeg blev valgt som en del af projektteamet pga. min specialviden om Danmark. Det åbnede muligheden for at søge et job direkte hos Lundbeck i Danmark, hvor jeg nu har arbejdet i snart 14 år.

Da jeg flyttede til København, faldt jeg meget hurtigt til. Jeg forstod allerede det danske sprog, havde en stor viden om det danske samfund og fandt hurtigt danske venner. Sammenlignet med andre udenlandske kolleger, som var kommet til Lundbecks hovedkontor pga. deres job, og som ikke havde læst dansk på universitetet før, havde jeg en stor fordel. Mange af dem får aldrig lært dansk, selvom de ellers er højtuddannede. Det kan endda i nogle sammenhænge afholde dem fra at deltage i det danske samfund.

Lektoratsordningen er en 'overskudsforretning' for Danmark

Alt taget i betragtning så kan den danske Lektoratsordning ses som et stærkt værktøj til at sprede positive budskaber om

Danmark i udlandet, skabe velfungerende arbejdsrelationer til danske virksomheder og institutioner gennem specialuddannet arbejdskraft, som har en god forståelse for den danske kultur og samfundsmodel. Lektoratsordningen spiller også en vigtig rolle i forhold til at tiltrække veluddannet arbejdskraft, som allerede er klar til at bidrage positivt til det danske samfund fra den dag, de ankommer til Danmark.

Lektoratsordningen og oversættelse af dansk litteratur

Om hvorfor vi har brug for Lektoratsordningen, hvis dansk litteratur skal blive en eksportsucces

Af Anna Wegener

Der synes at være enighed om, at dansk litteratur bør være mere synlig i verden. I april 2024 nedsatte kulturminister Jakob Engel-Schmidt således en arbejdsgruppe, der bl.a. – som der står i kommissoriet – skal afdække vilkårene for dansk litteratur i udlandet og undersøge, hvordan ”dansk litteratur kan komme længere ud.”¹ Kulturministeren ønsker, at dansk litteratur skal være en ”eksportsucces”.

Dansk er et såkaldt perifert sprog. Et sprog, som kun en ganske lille del af verdens befolkning forstår. Derfor kan danske bøger kun rejse, hvis de oversættes. Oversættelse forsyner litteraturen med et pas, uden hvilket den ikke kan overskride de sproglige grænser. Dansk litteratur kan ikke blive verdenslitteratur uden oversættelse.

Jeg vil i det følgende med udgangspunkt i eksempler fra receptionen af dansk litteratur i Italien argumentere for, at universitetsuddannelser i dansk sprog på udenlandske universiteter er uundværlige, hvis man ønsker en både kvalitativ og kvantitativ stærk repræsentation af dansk litteratur i udlandet.

¹ ”Kommissorium for Arbejdsgruppen for litteratur”, 1.

Indirekte oversættelse

Kan man få dansk litteratur ud i verden uden Lektoratsordningen?

Ja, det kan man. Der har været oversat dansk litteratur til italiensk længe inden oprettelsen af det første danske sendelektorat på universitetet La Sapienza i Rom i 1937.

For at finde de første spor af dansk litteratur på italiensk grund må man gå tilbage til det 18. århundrede, hvor Ludvig Holberg, den danske litteraturs fader, som den første dansksprogede forfatter nogensinde blev oversat til italiensk. Hans komedier *Den politiske kandestøber* og *Den vægelsindede* udkom i henholdsvis 1775 og 1776 i Venedig, den italienske teaterhovedstad, i journalisten og forfatteren Elisabetta Caminer Turras oversættelse. Hun havde dog oversat den dansk-norske forfatters værker fra fransk og ikke fra dansk, og hendes oversættelser var dermed indirekte.

En indirekte oversættelse er, sagt helt enkelt, en oversættelse af en oversættelse. En direkte oversættelse baserer sig derimod på originalteksten. Før 2. verdenskrig blev dansk litteratur typisk formidlet indirekte til italiensk. At få dansk litteratur til Italien krævede hjælp fra større sprog, typisk fransk eller tysk, fordi der ikke fandtes italienere, som beherskede dansk godt nok til, at de kunne oversætte dansk litteratur direkte fra dansk.

I 1800-tallet var italienske oversættelser af H.C. Andersens eventyr således baseret på franske oversættelser. Senere blev tyske forlæg anvendt i formidlingen. Første gang et udvalg af Andersens eventyr udkom på italiensk var i 1864, hvor forlæggeren Paolo Carrara fra Milano udgav et udvalg på femten eventyr. Kildeteksten for den italienske udgave var en berømt fransk oversættelse af Andersens eventyr ved David Soldi fra 1856. At denne franske oversættelse var kilden til den italienske

oversættelse, ser man bl.a. deraf, at eventyret om ”Kejserens nye klæder” på italiensk kom til at hedde ”Gli abiti nuovi del granduca” (’Storhertugens nye klæder’). På fransk var Andersens kejser nemlig blevet til en storhertug, da man i kejserdømmet Frankrig af politiske grunde ikke kunne tillade sig at udgive en tekst om en forfængelig kejser, som bliver taget ved næsen af to bedragerere. Den selvcensur, som den franske oversætter – eller mere sandsynligt dennes forlægger – havde pålagt sig selv, gled automatisk ind i den italienske oversættelse.²

Her bliver en svaghed ved indirekte oversættelse som praksis tydelig. Modtagerkulturen Italien overtog et tabu fra formidlingskulturen Frankrig, selvom ingen i Italien – der i 1800-tallet var et kongedømme ligesom Danmark – ville have fundet titlen ”Kejserens nye klæder” problematisk og censureret sig selv af den grund.

Især de fransksprogede oversættelser stod stærkt i transmissionen af Andersens tekster til Italien. For Andersen-receptionen i Italien var dette imidlertid, som den italienske forsker og oversætter Bruno Berni har påpeget, et problem, fordi den franske reception af Andersens forfatterskab var langt mere sporadisk end tilfældet var i Tyskland, hvor Andersen var kendt som digter og romanforfatter, inden han blev berømt for sine eventyr.³ I Frankrig var man, i modsætning til i Tyskland, længe ikke interesseret i Andersens romaner, ej heller i hans digte eller rejsebøger, men kun i hans eventyr, som blev rubriceret og udgivet som børnelitteratur. Man så ikke, at forfatteren spredte sig over flere genrer og brugte eventyrformen på en ny og innovativ måde. Og denne opfattelse af Andersen smittede af på billedet af

² Berni 2020.

³ Berni 2022, 105-118.

forfatteren i Italien, hvor han tilsvarende i mange år udelukkende blev opfattet som en forfatter af eventyr for børn.

Indirekte oversættelser er måske bedre end ingen oversættelser, men de begrænser synsfeltet. I Italien kunne man ikke få øje på Andersens romaner, fordi de – med undtagelse af *Improvisatoren* (1835) – ikke var oversat til fransk. Og man importerede franske tabuer, selvom de var meningsløse i en italiensk kontekst. Hertil kommer, at indirekte formidling af dansk litteratur sænker den hastighed, hvormed litteraturen kan komme ud i verden.

I mellemkrigstiden faldt de indirekte oversættelser i unåde i Italien. Det skete samtidig med, at landet under fascismen – i årene fra 1922 til 1943 – forsøgte at frigøre sig fra de store europæiske landes indflydelse.⁴ Man ville selv indgå i litterær dialog med verden og ikke være afhængig af, hvad der var blevet sagt, skrevet og tænkt i Frankrig eller Tyskland. Man ville selv plukke de litterære frugter fra de andre landes træer. Man ville være en voksen og ikke et barn kulturelt set. Derfor promoverede man fra politisk hold de direkte oversættelser. Oprettelsen af det første danske lektorat i Italien i 1937 skete dermed i en historisk periode, hvor man var opmærksom på værdien af direkte, bilaterale forhold mellem de europæiske nationer. Den første danske sendelektor i Italien var romanisten Knud Ferlov (1881-1977).

I den vestlige forlagsverden forsøger man i dag at skjule, hvis en tekst er en oversættelse af en oversættelse og ikke af originalteksten. Indirekte oversættelse er forbundet med skam. Praksissen eksisterer dog stadig inden for oversættelse af

⁴ Wegener 2018, 29-58.

børnelitteratur, visse audiovisuelle produkter og litteratur fra sprogområder, som har meget få internationale formidlere, f.eks. persisk og tyrkisk.

Autodidakte oversættere

Det næste spørgsmål bliver så, om man uden Lektoratsordningen kan få dansk litteratur oversat direkte fra dansk?

Man kan endnu en gang svare ja. Den første direkte oversættelse af et udvalg af H.C. Andersens eventyr og historier til italiensk er fra 1904. Altså cirka femogtredive år før det første lektorat i dansk sprog i Rom blev oprettet. Den hedder *Quaranta novelle* – hvilket betyder ‘fyrre noveller’ – og ophavskvinden til oversættelsen er Maria Pezzè Pascolato (1869-1933), en berømt forfatter, filantrop og pædagog, som blev fuldblodsfasclist. I 1904 lå fascismen dog næsten to årtier ude i fremtiden. Andersen-samlingen udkom med undertitlen ”tradotto dallo svedese” (‘oversat fra svensk’), hvilket vidner om en vis usikkerhed fra forlagets side angående forfatterens nationalitet.

Den højt begavede og meget produktive Maria Pezzè Pascolato tilhørte det liberale italienske dannelsesborgerskab og kom fra Venedig, ligesom Holberg-oversætteren Caminer Turra. Hun havde et særligt talent for sprog og beherskede mere end en håndfuld (fransk, tysk, engelsk, spansk, dansk og flere slaviske sprog).⁵ Hun kunne ikke tale eller skrive dansk, men hun kunne læse dansk, og hendes middel til at opnå denne færdighed var, som hun fortæller et sted, hendes kendskab til andre europæiske sprog. Jo flere sprog man kan, jo lettere er det at lære sig nye, for sprog er som bekendt i familie med hinanden.

⁵ Filippini 2004, 31-36.

Maria Pezzè Pascolatos sprogkundskaber var sjældne, men ikke enestående. I hendes samtid forventede man, at kvinder af adlen eller højborgerskabet mestrede flere sprog, så de som salonværtinder kunne konversere deres internationale gæster. Det var dog usædvanligt i en italiensk kontekst, at Maria Pezzè Pascolato kunne dansk, og at hun anvendte sin kunnen som oversætter. Hun lærte netop sig selv dansk, fordi hun var utilfreds med kvaliteten af de eksisterende Andersen-oversættelser. Hendes egen oversættelse fik en enorm gennemslagskraft og regnes for en milepæl i Andersen-receptionen i Italien.

Man kan naturligvis også lære sig sprog ved at rejse og tage bopæl i et andet land i længere tid. Således opstod f.eks. den første italienske oversættelse af skuespillet *Correggio* (1811) af Adam Oehlenschläger, en tragedie som Oehlenschläger i øvrigt først havde skrevet på tysk, inden han selv oversatte den til dansk. Den italienske oversættelse udkom blot et år efter den danske version og var udfærdiget af pisaneren Olinto dal Borgo (1775-1856), som havde slået sig ned i København, hvor han foruden at dyrke sine kunstneriske interesser også bestred forskellige diplomatiske embeder. Olinto dal Borgo lagde den danske tekst til grund for sin oversættelse, men var dog ikke helt stiv i det danske. Det var et held, at han fik hjælp til sin oversættelse af lensgrevinde Charlotte Schimmelmann, datidens førende danske salonværtinde og Olinto dal Borgos svigermoder. Hun oversatte mundtligt Oehlenschlägers drama til fransk for ham. For sit indre blik kan man næsten se grevinden gå rundt i en raslende silkekjole, mens hun oversætter Oehlenschläger fra bladet til fransk til ære for sin italienske svigersøn.

Historien viser altså, at det ikke er umuligt at blive oversætter fra dansk uden nogensinde at have studeret sproget i

institutionelt regi. Man kan selv lære sig dansk. Man kan rejse til Danmark.

Uddannede oversættere

Nu fortæller historien imidlertid også noget andet. Noget meget vigtigt. For hvis man kigger på antallet af danske bøger, der er blevet oversat til italiensk, så er det først i perioden fra 1920 til 1940 – altså under fascismen og samtidig med danskfagets institutionalisering – at der sker en markant ændring til det bedre. Og udviklingen tager kvantitativt for alvor fart efter 2. verdenskrig, navnlig i årene fra 1960 til 1980.⁶ Eksplosionen i danske titler på det italienske bogmarked i efterkrigstiden, hvoraf mange blev oversat direkte fra dansk, har sammenhæng med ændringer i det italienske samfund, bl.a. i forlagssektoren, men dens forudsætning er et kredsløb af uddannelse af danskkyndige. Mange oversættelser kræver mange danskkyndige.

Hvis dansk litteratur skal blive en "eksportsucces", som kulturministeren håber, kan man ikke forlade sig på autodidakte oversættere. De er få, og der er ingen kvalitetskontrol af deres sprogkundskaber, ligesom man ikke kan vide, om de har det kendskab til kildekulturens litteratur, som der også skal til, hvis man skal blive en god oversætter. For lad os huske på, at oversættelse ikke kun handler om sprog, men også om kultur. Man skal vide noget – ja, faktisk en hel del – om kildekulturen og dennes litteratur. Og så skal man i øvrigt være i stand til at skrive godt på sit modersmål. Litterær oversættelse er en svær disciplin. Og det er her, at Lektoratsordningen kommer ind, for den sikrer en velfunderet, akademisk uddannelse i dansk.

⁶ Tønnesen 2009, 97.

De danskuddannelser i udlandet, som Lektoratsordningen støtter, er ikke sprogskoler, hvor de studerende kun lærer at begå sig i dagligdagens kommunikationssituationer. Det er kulturuddannelser, hvor de studerende samtidig med den sproglige indlæring også beskæftiger sig indgående med dansk historie og litteratur set i en nordisk kontekst. Ved at give de studerende viden om den større sammenhæng, som den enkelte litterære tekst er indfældet i, skaber man grundlaget for, at de engang kan blive oversættere.

Dansk litteratur

Men hvad er dansk litteratur i det hele taget? Jeg har glemt at svare på det vigtigste spørgsmål overhovedet! Det er, skriver litteraturhistorikeren Pål Dahlerup, som jeg følger her, "den kunstneriske udarbejdelse af dansk sprog til forskel fra den hverdagsagtige brug af det".⁷ Litteratur er den kunst, som skabes ved hjælp af ord. Denne definition hjælper os samtidig til at forstå, hvorfor den menneskelige oversætter ikke bare kan erstattes af en maskine.

Der er mange, som tror – og som offentligt bombastisk udtaler – at oversættelser vil blive genereret af maskiner i fremtiden. At det egentlig er nytteløst og spild af tid at lære sprog, da vi jo bare kan bruge AI-teknologier til at snakke sammen på tværs af landegrænser. Der udkommer faktisk allerede bøger, som er oversat af maskiner, men hvor den oversatte tekst efterfølgende er blevet redigeret af et menneske.

Det er klart, at AI-teknologier allerede er og i fremtiden vil være vigtige arbejdsredskaber for oversættere. Men de er

⁷ Dahlerup 2004, 38-47.

redskaber, ikke substitutter. Og dansk litteratur er "den kunstneriske udarbejdelse af dansk sprog til forskel fra den hverdagsagtige brug af det". Mens AI-teknologier hurtigt kan klare oversættelse af regninger, instruktionsbøger og standardkontrakter, brillerer de ikke ligefrem, hvad angår oversættelse af kulturelle og intertekstuelle referencer, metaforer og nye og kreative anvendelser af sproget.

Hvad er det at oversætte? Det er at gengive på ét sprog, hvad nogen har sagt eller skrevet på et andet, står der i ordbogen. Men det er også at præsentere en tekst fra et synspunkt – et synspunkt som er resultatet af et ofte langstrakt følelsesmæssigt og intellektuelt engagement med teksten. Litterær oversættelse er en humanistisk disciplin par excellence. Oversættelse er fortolkningskunst. Computere har ikke synspunkter. De er ikke læsere. Derfor kan de ikke blive gode litterære fortolkere og oversættere.

I øvrigt fortager de menneskelige oversættere sig meget andet end at oversætte. De læser ikke blot tekster og overfører dem fra et sprog til et andet. De er også scouts for forlag. De skriver forord og efterord om de forfattere, de oversætter. De bidrager til tidsskrifter og antologier, deltager i litterære arrangementer og giver interviews i tv og aviser. Og alle disse menneskelige aktiviteter er nødvendige, hvis en tekst, der har groet i fremmed jord, skal kunne omplantes og leve og vokse i et nyt land.

Kan man få dansk litteratur ud i verden uden Lektoratsordningen? Ja, men kun dårligt og mangelfuldt. Uden Lektoratsordningen kan dansk litteratur aldrig blive nogen "eksportsucces". Dansk litteratur kan ikke komme "længere ud" uden litteraturens vandbærere – oversætterne. Og de uddannes i dag i de danskfaglige miljøer på udenlandske universiteter.

Anvendt litteratur

Berni, B. 2020 "Di scarpe, di vestiti e di nobili svestiti: usi e costumi nella traduzione dei titoli di Andersen", *inTralinea*. Special Issue edited by Gabriella Catalano & Nicoletta Marcialis. <www.intralinea.org/specials/article/di_scarpe_di_vestiti_e_di_nobili_svestiti> Besøgsdato: 2.9. 2024.

Berni, B. 2022 "Il primo ingresso delle fiabe di Andersen in Italia. Traduzione indiretta e ricezione". In: Berni, B., De Marco, C. & Wegener, A. (a cura di), *Passaggi intermedi. La traduzione indiretta in Italia*, Roma, 105-118.

Dahlerup, P. 2004 "Om litteraturhistorie", *Bogens verden*, 3, 38-47.

Filippini, N.M. 2004 *Maria Pezzè Pascolato*, Verona.

"Kommissorium for Arbejdsgruppen for litteratur". <kum.dk/aktuelt/nyheder/kulturministeren-vil-have-forfatteres-vilkaar-undersoegt-med-ny-arbejdsgruppe> Besøgsdato: 2.9. 2024.

Tønnesen, M. 2009 "Dansk skønlitteratur i italiensk oversættelse". In: *Dansk i verden. Modersmål-Selskabets Årbog 2009*, København, 95-108.

Wegener, A. 2018 "Mondadori as a Publisher of Scandinavian Literature, 1932-1945". In: Berni, B. & Wegener, A. (eds.), *Translating Scandinavia. Scandinavian Literature in Italian and German Translation, 1918-1945*, Rome, 29-57.

Søren Kierkegaard som dansklærer

Om at lære dansk for at læse filosofiske tekster på originalsproget

Karriereportræt af Ingrid Basso

Jeg vil gerne begynde med at sige, at mit navn måske kan være misvisende. Jeg hedder Ingrid, men min familie har ingen tilknytning til Danmark, Norge eller Sverige. Min mor kunne bare godt lide navnet Ingrid. Men *nomen omen*, som man siger, måske har navnet haft en betydning for min skæbne.

Det var i 1999, og jeg gik på mit sidste år på universitetet, hvor jeg studerede filosofi. Jeg var ved at skrive mit speciale om Søren Kierkegaard og havde brug for at læse nogle af filosofiens tekster, der ikke var oversat til italiensk. Jeg ønskede at lære dansk, så jeg gik på jagt efter en dansk grammatik og en ordbog.

Jeg fandt kun en grammatik fra 1978 af Steen Jansen, udgivet i fællesskab af det italienske forlag Bulzoni og det danske Akademisk Forlag, men den var ikke rigtig komplet. Den indeholdt kun nogle "strukturelle elementer" og var ikke tilstrækkelig, fordi den selvfølgelig heller ikke gav mig mulighed for at lytte til talt dansk. Og jeg havde også brug for at stille spørgsmål, især for at forstå, hvordan det danske sprog fra det 19. århundrede fungerede. Jeg læste jo ikke en nutidig forfatter. Jeg var nysgerrig efter, hvad han sagde – ikke kun om filosofien, men også om det

land, han levede i. Kierkegaards tankegang er tæt knyttet til det sted, hvor han levede.

På grund af Kierkegaard begyndte jeg også at læse danske forfattere fra det 19. århundrede i de få italienske oversættelser, der fandtes dengang. Jeg læste f.eks. H.C. Andersen (*Improvisatoren, Kun en spillemand, Lykke-Peer*), J.P. Jacobsen (*Niels Lyhne* og nogle noveller) og forfattere som Herman Bang fra slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede.

Men for at forstå deres sprog og for at føle det ”i bevægelse”, så at sige, var en grammatik eller en eventuel manual i dansk udtale selvfølgelig ikke tilstrækkelig.

Så jeg tog hen til Det Danske Generalkonsulat i Milano for at finde ud af, hvor jeg kunne studere dansk, og de henviste mig til Afdelingen for Germanske Sprog på Statsuniversitetet i Milano.

Da jeg var indskrevet på det Katolske Universitet i Milano, bad jeg så om tilladelse til at følge danskkurset som ekstern studerende på Statsuniversitetet. Der mødte jeg dansklektor Inger-Marie Willert Bortignon, hvis timer jeg begyndte at følge. Vi var seks studerende på holdet, så jeg fik meget ud af undervisningen. Jeg fulgte kurset i to år og tog eksamenerne som ekstern studerende.

Efter min afsluttende eksamen i filosofi på det Katolske Universitet fik jeg et stipendium fra Udenrigsministeriet i henhold til de bilaterale aftaler mellem Italien og Danmark til at tilbringe en periode på seks måneder fra oktober til marts i København, hvor jeg arbejdede på Søren Kierkegaard Forskningscentret, som i 2000/2001 lå i Store Kannikestræde, altså i den gamle bydel af København, hvor de historiske universitetskollegier stadig ligger.

Det var en fantastisk periode. Jeg studerede dér, hvor filologerne på det tidspunkt arbejdede på den nyeste udgave af Kierkegaards værker, *Søren Kierkegaards Skrifter*, et værk i 55 bind, der blev udgivet mellem 1997 og 2012. Senere samme år

vendte jeg tilbage til København igen for at følge et dansk kursus for viderekomne på KUA og deltog i den årlige kongres om Søren Kierkegaard på Forskningscenteret.

Jeg må indrømme, at da jeg besøgte Danmark for første gang, vidste jeg meget lidt om landet og dansk kultur, og det jeg vidste, var mest knyttet til guldalderen. For mig var opholdet i Danmark derfor en anledning til at opdage det moderne Danmark. Jeg stiftede bekendtskab med danskernes vaner og traditioner, deres forhold til klimaet, naturen og til et samfund, som er forholdsvis lille og homogent sammenlignet med et land som Italien.

Jeg lærte at elske Danmark og tænkte, at i fremtiden ville jeg gerne lave noget, hvor de år, jeg havde beskæftiget mig med den danske kultur, ikke skulle gå til spilde.

Forholdet til Danmark har betydet alt for mit valg af arbejde. Som bekendt er en akademisk karrierevej ikke let: Det kræver mere end blot at sende en ansøgning og tage til jobsamtale. Stillingerne er få, og arbejdsmiljøet er ikke nemt. Efter min første oplevelse i Danmark begyndte jeg på et ph.d.-studium i Italien, og i løbet af de fire år, som studiet varede, blev jeg ved med at besøge Danmark for at skrive min afhandling om Kierkegaards forhold til Schellings seneste filosofi. I mellemtiden var Kierkegaard-centret flyttet til Vartov i Farvegade. Efter færdiggørelsen af min ph.d.-afhandling udgav jeg nogle oversættelser af Kierkegaard, bl.a. det upublicerede filosofiske referat af Schellings forelæsninger i Berlin fra årene 1841 og 1842.

Jeg begyndte ikke at arbejde på universitetet lige efter, at jeg havde fået min ph.d.-grad, fordi der ikke var nogen ledige stillinger, selvom jeg assisterede min professor. Mens jeg fortsatte med at forske, skrive videnskabelige artikler og deltage i konferencer osv., søgte jeg arbejde hos det italienske forlag Iperborea i Milano, der udgiver romaner fra Skandinavien. Det var

i 2009, og jeg begyndte at arbejde på rettighedskontoret, hvor jeg stod for kontakten med forlagene i Nordeuropa og lavede oversættelser. Efter et par år begyndte jeg at beskæftige mig udelukkende med oversættelser fra dansk og norsk (bokmål). Jeg begyndte at deltage i Dansk Kunstfonds møder for oversættere fra hele verden, som blev afholdt i forbindelse med bogmessen i København. Det var en meget intensiv arbejdsperiode, hvor jeg læste og oversatte en masse, både klassiske og moderne forfattere. Blandt de danske forfattere, jeg har oversat, kan jeg nævne: Johannes Jørgensen, Herman Bang, Jakob Ejersbo, Anne Lise Marstrand-Jørgensen, Kim Leine, Morten Brask, Simon Pasternak, Naja Marie Aidt, Dorthe Nors og mange andre. I 2014 havde jeg æren af at modtage et Arbejdslegat fra Statens Kunstfond, som jeg stadig er meget taknemmelig for. Med dette legat kunne jeg intensivere mit arbejde som kulturel formidler mellem Danmark og Italien. Sammen med Statens Kunstfond organiserede vi også en dansk kulturfestival i Milano i samarbejde med Iperborea, som siden er vokset meget og nu årligt arrangerer en litteraturfestival om de skandinaviske lande, der er blevet en kultbegivenhed i Italien. Publikumsinteressen er meget omfattende.

I 2015 kunne jeg igen begynde at arbejde fast på universitetet, og nu er jeg blevet lektor. Jeg oversætter ikke så meget som før, men jeg har beholdt de forfattere, der interesserer mig mest, og jeg arbejder fortsat som journalist for kultursiden af den landsdækkende avis *Il Manifesto*, hvor jeg skriver litteraturanmeldelser af romaner fra Nordeuropa og ofte interviewer skandinaviske forfattere. I mine universitetskurser beskæftiger jeg mig naturligvis stadig med Kierkegaard og den danske filosofiske kultur fra det 19. århundrede.

At studere dansk med en modersmålstalende underviser var afgørende for mig, fordi jeg ikke kun lærte sproget, men også

Danmarks kultur at kende. Med min dansklektor, Inger-Marie Willert Bortignon, har jeg også bevaret et godt venskab.

Man må aldrig glemme, at dansklektoren er en meget vigtig figur, der fungerer som kulturformidler og desuden har en grundlæggende pædagogisk rolle, fordi det at følge et kursus på universitetet ikke er det samme som at følge et sprogkursus på en sprogskole, uanset hvor god sprogskolen er.

For eksempel har jeg studeret tysk på Goethe-Instituttet, hvor jeg havde det rigtig godt, men de år, hvor jeg studerede dansk på universitetet, var anderledes. Dansklektorens undervisning er dybdeborende og giver en kontinuitet, som et almindeligt sprogkursus ikke kan give. Overførsel af grundlaget for en kultur er uadskillelig fra studiet af et sprog.

Jeg må indrømme, at den generelle viden om Danmark i Milano blandt de almindelige borgere ikke er særlig omfattende. Man kender landet gennem turiststereotyperne, men den egentlige danske kultur er ikke særlig kendt. Gennem det arbejde, som forlagene udfører, og gennem støtten fra Statens Kunstfond, er der i det sidste årti blandt de mere kulturelt interesserede blevet genereret en større viden om Danmark, men det drejer sig stadig om relativt elitære miljøer. Kulturlivet må desværre for det meste klare sig selv, og det er ikke altid let, især i perioder med økonomisk krise, som for eksempel i årene mellem 2008 og 2016. Man må sige, at Sverige blandt de skandinaviske lande altid har nydt større interesse i Italien. Men Danmark er også meget kendt, især i Milano, hvor jeg bor, for design. Det er f.eks. sket tidligere, at samlere eller arkitekter har bedt mig om private oversættelser af kunst- eller designkataloger. Danmark er også kendt for den mærkelige historie spredt af medierne om, at danskerne skulle være det "lykkeligste folk i verden". For at være helt ærlig, så er det ikke præcis det, moderne dansk litteratur udsiger... Den italienske interesse for Danmark – og dette, må jeg sige, er en

meget god ting – vedrører også politiske strategier om bæredygtighed, opmærksomhed på miljøet og livet i naturen.

Hvis man spørger mig, hvad Danmarks udbytte af Lektoratsordningen generelt set er, ville jeg svare: mere direkte forbindelser mellem Italien og Danmark selvfølgelig; universitetsstudiet af sprog med en lektor er ikke det samme som at studere sprog på en sprogskole. Relationer cementeres gennem årene, frugterne ses ikke altid med det samme, men det gør skaden heller ikke. En afskaffelse af Lektoratsordningen vil uden tvivl skade italiensk kultur, men også den danske vil blive ramt. Udvekslinger producerer altid ideer, og ideer former verden. Uden gensidig inspiration, uden møder og udvekslinger bliver verden et fattigere sted.

Oversættelse af dansk litteratur i Tyskland

**Om den danske litteraturs vej ud i verden via
Lektoratsordningen og om samarbejdet mellem lektorer og
Statens Kunstfond**

Af Marlene Hastenplug

Som dansklektor er man ansat til at undervise i dansk sprog, litteratur, kultur og samfundsforhold, og hvad der fylder mest i undervisningen, afhænger af det sted, man er ansat. På Goethe-Universitetet i Frankfurt am Main, hvor jeg står for 16 dansktimer om ugen fordelt på alle niveauer fra bachelor- til kandidatuddannelsen, har jeg stor frihed til selv at tegne danskstudiets profil. På baggrund af instituttets filologiske og litteraturvidenskabelige forskningstradition, de gældende studieordninger, mine egne akademiske interesser og Frankfurt som bogmesse- og forlagsby har et af mine fokuspunkter været litterær oversættelse.

Tyskland blev allerede i 1800-tallet betragtet som Danmarks port til verdenslitteraturen,⁸ og sådan er det stadig: Uden for Skandinavien er de tysksprogede lande dem, der udgiver mest dansk litteratur i oversættelse. Med et marked syd for grænsen, der er meget åbent for litteratur fra Danmark, er det derfor vigtigt at fremtidssikre kvalitativt gode oversættelser og sørge for talentudvikling og 'yngelpleje'.

⁸ Paul 1997.

Dertil er der brug for økonomisk støtte, og her kommer Statens Kunstfond og Lektoratsordningen ind i billedet. Statens Kunstråds⁹ litteraturudvalg blev i årene 2010-2013 ledet af den tidligere konservative kulturminister Grethe Rostbøll. Hun tog i sin treårige periode som formand for udvalget initiativ til den pulje, der blev kaldt "Dansk litteratur ud i verden". Disse to forhold var den konkrete baggrund for, at oversætteren Ulrich Sonnenberg og jeg planlagde det første todages seminar om litterær oversættelse, der fandt sted i Frankfurt i maj 2013 med et opfølgende seminar på de nordiske ambassader i Berlin i november 2013. Vi inviterede skandinavistikstuderende og unge oversættere fra Tyskland, Schweiz og Østrig til at deltage i seminaret, som de meldte sig til ved at indsende en prøveoversættelse. Interessen var overraskende stor: Der var ca. 40 deltagere med til hvert af de to første seminarer, og de kom rejsende fra alle hjørner af Tyskland og fra Schweiz og Østrig. Siden de to første seminarer har vi afholdt lignende seminarer i 2015, 2017, 2019 og 2022. De sidste år har vi haft finansiering til ca. 25 deltagere, men der har været langt flere interesserede, som gerne ville deltage. Deltagernes prøveoversættelser er blevet rettet og gennemgået af især de to oversættere Ursel Allenstein og Ulrich Sonnenberg – førstnævnte har selv studeret skandinavistik og lært dansk i Frankfurt. Ved nogle af seminarerne har oversætterne Sigrid Engeler, Peter Urban-Halle og Günther Frauenlob også ledet workshops.

I løbet af seminarerne har vi haft fokus på forskellige litterære genrer: børnelitteratur, klassikere, romaner, krimier, noveller og digte. Vi har også haft workshops, hvor deltagerne lærte at skrive den slags konsulentudtalelser, "Gutachten", som tit

⁹ Statens Kunstråd og Kunstfond blev lagt sammen i 2014 under navnet Statens Kunstfond.

etablerer den første kontakt til et forlag i Tyskland. Ud over dette praktiske arbejde har programmet bestået af oplæg om f.eks. det danske sprogs udvikling, tendenser i den danske samtidslitteratur, bogmarkedet i Danmark og Tyskland og om oversættelsesteori og -kritik. Desuden bliver der altid informeret om de aktuelle støttemuligheder i både Danmark og Tyskland, hvis man vil deltage i et kursus for oversættere, gå i gang med en prøveoversættelse eller har brug for en mentor. De professionelle oversættere, som leder workshopperne, fungerer som mentorer for de unge talenter, så på den måde tjener seminaret også den funktion at skabe et netværk.

Deltagerne evaluerer altid kurserne, og de er gennemgående meget begejstrede for blandingen af oplæg og workshops, teori og praksis. De har tydeligt tilkendegivet, at det for dem har været vigtige kurser, som har givet dem indsigt i en mere erhvervsorienteret side af deres fag, men samtidig også budt på videnskabeligt input og sprogtræning på højt niveau. Samtidig melder deltagerne tilbage, at det har skærpet deres interesse for det danske at møde fagfæller fra andre universiteter, der studerer det samme som dem selv.

Indtil videre har Statens Kunstfond finansieret seminarerne, som vi planlægger i samarbejde med Literaturhaus Frankfurt, hvor nogle af seminarerne har fundet sted, og hvor det afsluttende forfatterarrangement altid foregår, så deltagerne i seminaret også oplever et eksempel på formidling af dansk litteratur i Tyskland. Vi har haft besøg af Carsten Jensen, Helle Helle, Kirsten Hammann, Maren Uthaug, Christian Jungersen og Kim Leine, der på det givne tidspunkt var aktuelle med en bog i tysk oversættelse.

Oversættelsesseminarerne er samtidig et eksempel på, hvordan Lektoratsordningen arbejder sammen med Statens Kunstfond. De fleste seminardeltagere har opnået et højt niveau i

dansk ved at følge undervisningen hos dansklektorerne i det tysksprogede område. Mine kolleger, som jeg mødes med på Lektoratsordningens årlige efteruddannelseskurser, sørger for, at deres interesserede og dygtige danskstuderende søger om optagelse på seminarerne i Frankfurt. Siden seminaret i Berlin i 2013 har jeg også holdt kontakten med Den Danske Ambassades kulturmedarbejder, Birgitte Tovborg Jensen, som indimellem har brug for oversættere til forskellige opgaver såsom f.eks. tekster til udstillingskataloger. Oversættelsesseminarerne har altså også styrket netværket mellem ambassaden, dansklektoraterne og andre kulturinstanser.

Flere af de tidligere deltagere i seminarerne arbejder i dag som oversættere, bl.a. Justus Carl og Franziska Hüther, der begge har studeret skandinavistik og lært dansk i Frankfurt. De to er nu nået så langt i deres karriere som oversættere, at de selv skal være med til at stå for det næste seminar, der er under planlægning og forventes at finde sted i november 2025.

For yderligere at støtte de studerende, der gerne vil arbejde som oversættere, har jeg været med til at udgive tre antologier med dansk litteratur oversat af studerende og redigeret af oversætterne Ursel Allenstein og Ulrich Sonnenberg og mig. En bog med dansk samtidslyrik udkom i 2017 på mikroforlaget Parasitenpresse,¹⁰ en samling nyere danske noveller samme sted i 2020,¹¹ og endelig udkom bogen *Kaum ein Tag ohne Spektakel* med noveller og journalistiske tekster af Henrik Pontoppidan på forlaget Wallstein i 2023.¹² Sådanne publikationsprojekter havde ikke været mulige uden Lektoratsordningens bidrag til solid og

¹⁰ Allenstein & Hastenplug 2017.

¹¹ Hastenplug 2020.

¹² Hastenplug & Sonnenberg 2023.

aktuel danskfaglighed. Interessen for dansk sprog og litteratur skal næres, gødes og plejes, og dét sker i høj grad på universiteterne med støtte og tilskud fra Lektoratsordningen, som giver de studerende mulighed for at komme til Danmark på studieture, læse de nyeste danske bøger og møde danske forfattere og gæsteforelæsere på universiteterne. Alle disse tiltag kan tænde en flamme hos de studerende, der får dem til at brænde for dansk litteratur og sprog resten af deres liv.

Hermed har jeg beskrevet, hvordan det, der begynder med, at en studerende går på et sprogkursus hos en danskektor på et universitet i Tyskland, kan føre til, at danske bøger bliver udgivet i tysk oversættelse og bliver læst i Tyskland. Min tidligere studerende Ursel Allenstein har for eksempel oversat værker af Tove Ditlevsen, Naja Marie Aidt og Jonas Eika.

Det siges tit, at resultaterne inden for humaniora er svære at måle, og det er der helt sikkert også mange, der er. Men når jeg om morgenen på vej til arbejde har et par minutter til overs, går jeg ind i banegårdsboghandlen, og der finder jeg jævnligt nye bøger, som er oversat af mine tidligere studerende.

Anvendt litteratur

Allenstein, U. & Hastenplug, M. (Hg.) 2017 *Hier habt ihr mich. Neue Gedichte aus Dänemark*, Köln.

Hastenplug, M. (Hg.) 2020 *Schön habt ihrs hier. Neue Prosa aus Dänemark*, Köln.

Hastenplug, M. & Sonnenberg, U. 2023 *Henrik Pontoppidan: Kaum ein Tag ohne Spektakel. Erzählungen und Feuilletons*, Göttingen.

Paul, F. 1997 "Deutschland – Skandinaviens Tor zur Weltliteratur", in: Henningsen, B. et al. *Wahlverwandtschaft. Skandinavien und Deutschland 1800 bis 1914*, Berlin, 193-202.

Min rejse mod det danske sprog

Om hvorfor jeg blev oversætter fra dansk

Karriereportræt af Paul Russell Garrett

Når folk spørger mig "hvorfor dansk?", plejer jeg at forklare, at jeg først blev forelsket i en dansker, og derefter blev jeg forelsket i det danske sprog. Jeg mødte Trine i London nogle måneder før, jeg skulle rejse hjem til Canada, hvor jeg er født og opvokset. Men jeg endte med ikke at rejse hjem. Trine og jeg blev gift, og vi besluttede os for at blive i London. Herefter begyndte min uendelige rejse med at lære dansk.

Jeg lærte fransk i skolen, da det er obligatorisk i et tosproget land som Canada, men jeg syntes ikke, jeg var særlig god til sprog. Jeg voksede op i en arbejderfamilie, og jeg var den første i min familie, der læste på universitetet. Desværre droppede jeg ud efter kun et år, da jeg ikke var klar til det, og jeg var slet ikke interesseret i at læse matematik, fysik og kemi, selvom jeg var ret god til de fag i gymnasiet. Men i London blev jeg meget interesseret i sprog og begyndte at stille Trine en masse spørgsmål om, hvad tingene hedder på dansk. Det er ikke altid let at lære sprog af ens kæreste. Jeg ved ikke, hvor mange gange jeg spurgte, hvorfor dit og dat, og fik det svar, at det bare var sådan, det var. Og så prøvede jeg at lære via en bog, der hed *Learn Danish in 90 Days*. Yeah, right!

I årene der gik, havde jeg lovet mig selv at vende tilbage til universitetet, hvis jeg fandt noget, der virkelig fangede min interesse, og som jeg syntes kunne være spændende at studere. Og efter nogle år fik jeg mulighed for at læse dansk på University

College London (UCL), og der blev mit liv forandret for altid. Vi var seks studerende, der læste dansk, og vi havde en dygtig sendelektor, som introducerede os til det danske sprog og dansk kultur på flere niveauer. Jeg udfordrede mig selv til at læse så meget som muligt, og på universitetet dykkede jeg ned i en masse dansk litteratur, både på engelsk og senere på dansk. Derudover studerede jeg også oldnordisk og læste bøger, både klassiske og moderne, på norsk og svensk. De dansklektorer, jeg mødte, havde forskellige specialer, så jeg fik læst alt fra Martin Andersen Nexø og H.C. Andersen til Klaus Rifbjerg og Helle Helle.

Men hvad skulle jeg gøre med alt det her? En studiekammerat har sidenhen mindet mig om, at jeg dengang sagde, at jeg absolut ikke skulle være oversætter. Men en dag, et par år efter jeg var blevet færdig med universitetet, fandt jeg tilfældigvis en bog, et farceagtigt teaterstykke af Benny Andersen, og jeg fik lyst til at oversætte det. Heldigvis arbejder min kone i teaterbranchen i London, og min oversættelse blev sat i scene af Foreign Affairs teaterkompagni. Da jeg fortalte mine tidligere lektorer på UCL om mit arbejde med skuespillet, besluttede de sig for at udgive det på Norvik Press, et forlag der er specialiseret i nordisk litteratur i engelsk oversættelse. Så jeg endte alligevel med at blive oversætter, og det er jeg meget glad for i dag, fordi jeg elsker det – og alt, hvad der har med det danske sprog at gøre.

I øvrigt fik jeg mulighed for at undervise dansk lige efter, jeg var blevet færdig med min uddannelse, da min tidligere dansklektor bad mig om at overtage hans klasser, mens han holdt frisemester. Mig?! Men det gik godt, og det har siden vist sig, efter femten år som dansklærer, at jeg er ret god til det. Der var meget, jeg skulle lære, men det var superspændende. Det viste sig også, at min egen erfaring med at lære dansk var en stor fordel, som jeg kunne bruge til at hjælpe de primært engelske elever, jeg fik.

Endvidere hjalp det mig med at lære mere om det danske sprog, og jeg fik nogle indsigter, som styrkede mit arbejde som oversætter fra dansk til engelsk.

Jeg bliver aldrig rig af at oversætte dansk litteratur, men jeg elsker det, og jeg ville ikke ændre noget som helst. Jeg har haft mulighed for at sidde sammen med Christina Hesselholdt i to uger for at gennemgå min oversættelse af *Vivian* med en tættekam. Jeg får lov til at læse romaner af danske forfattere, før de overhovedet bliver udgivet i Danmark. Men min bedste historie er også min første som oversætter, hvor jeg sad i Benny Andersens baghave med en øl i den ene hånd og en blyant i den anden, mens han snakkede løs om sit liv, sit arbejde og sine mange oplevelser. Jeg tror, at han var firs på det tidspunkt, og jeg blev vældig inspireret til at fortsætte min evige rejse med at oversætte dansk litteratur til engelsk.

Jeg får også mange muligheder for at besøge spændende steder gennem såkaldte besøgsprogrammer, støttet af Statens Kunstfond, hvor oversættere fra dansk, der bor i udlandet, bliver inviteret til Danmark for at deltage i workshops og udflugter for at udvide deres kendskab til dansk kultur og sprog. Jeg er f.eks. blevet inviteret til sønderjysk kaffebord, har fået private rundvisninger i Folketinget, på Politigården og Københavns Rådhus (med pandekager og det hele!). Jeg håber ikke, at jeg er en af de sidste, der får gavn af Lektoratordningen, og jeg ønsker inderligt, at andre får chancen til at tage på den samme rejse, som jeg gjorde med det danske sprog.

Fire grunde til, at Lektoratsordningen er vigtig for det danske samfund

Af Bettina Perregaard, tidligere formand for Lektoratsudvalget

Om sprogets fundamentale betydning for demokratiet, sammenhængskraften og almenvellet og om, hvilken rolle Lektoratsordningen spiller i forhold til at bevare og udbrede de værdier, vi genkender som danske

I Danmark underviser vi vores børn i dansk. Det gør vi af den indlysende grund, at indsigt i det sprog, der er en konsekvens af, hvordan vi har kommunikeret med hinanden, er en forudsætning for, at nye generationer kan bidrage meningsfuldt til både sprog og hverdagsliv som helstøbte og demokratisk dannede mennesker. Det er med sproget, at vi har formet en samhørighed og udvekslet synspunkter i tale og skrift, etableret et samfund, en righoldig kultur og vundet ny erkendelse igennem mange, mange år. Vi håber, at der er mange af de børn, vi uddanner, der fremover vil bidrage til almenvellet, til kunst og til videnskab ud fra egne forudsætninger og individuelle evner. Selvom kunst og videnskab bliver til overalt, og alle mennesker i hele verden er sansende og tænkende, så er forudsætninger og evner forankret dér, hvor de skabes og udvikles. De tager form af det, de møder, og måden, de møder det på. Det, vi kalder dansk sprog og litteratur, kultur, tradition og historie har som sit grundlag den enkeltes bidrag til

det, vi er fælles om. Fællesskabets forvaltning af disse bidrag i en institutionel overlevering i familien, i skolen, i foreningslivet, i bøger, på museer, i teatre og medier er, hvad vi efterhånden når til en opfattelse af som værende dansk eller særegent for det danske. Det er en særdeles broget størrelse, og mange bidrag er blevet glemt eller underkendt. Enkelte er fundet frem igen, når en forfatter, maler, filosof eller fysiker for længst er død. Ikke desto mindre består der noget, de fleste af os finder genkendeligt og værdifuldt – og så værdifuldt, at vi gerne vil bevare og udbrede det, så flere kan få glæde af det.

Når lektorer sendes ud med Lektoratsordningen, er det det, de gør. De bevarer og udbreder, hvad de hver især finder genkendeligt som noget, der er dansk, og værdifuldt som bidrag til litteratur, kunst, film eller videnskab. De underviser ikke børn, men unge mennesker, der er åbne og påvirkelige. Når de gør det, sker der det helt utroligt opløftende, at undervisningen skaber et møde mellem det, de præsenterer deres studerende for, og *deres* forudsætninger og individuelle evner. Og deres forudsætninger og evner er selvfølgelig forankret dér, hvor de er vokset op med deres sprog og historie. I det møde sker der noget afgørende, som helt bogstaveligt bliver livsomvæltende for nogle af dem. Der er mange anekdoter om sådanne møder, som lektorer igennem alle årene har kunnet fortælle, og som vi nu er fulde af fortrydelse over, at vi ikke systematisk har indsamlet, nedfældet og dokumenteret, så vi alene med dem i hånden kunne overbevise den brede offentlighed, politikere af forskellig observans og en række åndløse bureaukrater om værdien af det arbejde, der udføres.

Det åndløse består selvfølgelig i at overse det, som alt andet bygger på. Hvad skal vi med prepping, krudt og kugler, hvis vi ikke har andet at forsvare end vores egen overlevelse gennem ragnarok? Hvad skal vi med biodiversitet, naturgenopretning og

klimaløsninger, hvis vi ikke sanser naturens skønhed eller overvældes af og finder ydmyghed under dens enorme kræfter, eller hvis vi ikke kan finde ro, styrke og vilje til at udtrykke vores erfaring af naturen og af hinanden sprogligt, litterært, visuelt, kunstnerisk og dramatisk? Hvad skal vi med medicinske gennembrud, hvis vi ikke viser omsorg, medfølelse og lindrer menneskelig lidelse? Og hvad skal vi med kunstig intelligens? Christian Benne, som er professor i tysk på Københavns Universitet, rejser det spørgsmål i et fremragende indlæg til Forskerforum, hvor han viser, hvorfor kunstig intelligens ikke kan erstatte humanistisk forskning i det omfang, det ellers hurtigt, overmodigt og effektivitetsbevidst blev foreslået, og som humanister desværre selv har bidraget til idéen om ved løbende at underkaste sig tidsånden. Som Benne skriver: "Ved beredvilligt at følge alle påbud om at blive erhvervsrettet og anvendelsesorienteret, ligner vi mere og mere ofrene, der troede de kunne udsætte henrettelsen ved at grave deres egen grav".¹ Kunstig intelligens simulerer, hvad vi som mennesker kan skabe.

Det er humanistisk forskning og den daglige undervisning, der tålmodigt og undersøgende passer på og vedligeholder, hvad der ligger til grund for det demokratiske samfunds institutioner. Det er den tålmodige og undersøgende indsats i klasseværelserne, dag efter dag, der sikrer os imod det videnstab, der ellers vil udhule og undergrave den vestlige kulturkreds og det danske samfund. Mange generationer har levet deres liv for at kunne forbedre forholdene for os. Vi skylder dem at værne om det, de har opnået. At et sådant videnstab desværre allerede har fundet sted i

¹ Benne 2024.

foruroligende grad vidner de destabiliserende og demokratiundergravende kræfter om, der er i bevægelse i dag. I Statsministeriet har man aldrig før været ude for noget lignende. Vores statsminister udsættes for så meget had og så mange trusler fra helt almindelige danskere, der ikke har almenvellet for øje, men i et fragmenteret, historieløst og stupidt udtryk og en opflammet følelse af forurettethed, der savner ethvert oplyst grundlag, rationel argumentation og retorisk kraft, tilsyneladende kun har det ene formål for øje at lægge det bestående øde. Hvori findes nu sammenhængen mellem denne hordernes hærgen og så den småtskårne og snævre forståelse af, hvad der skal uddannes i, eller snarere ikke uddannes i, i Danmark, den forståelse som også betvivler aktualiteten og relevansen af Lektoratsordningen? Hvad kan dansk sprog og litteratur i udlandet mon stille op imod trusler af så fundamental karakter? Hvad kan den langsomt tilvejebragte forståelse mon stille op imod det hurtigt omsættelige budskab? Jeg har tidligere talt om, at vi gør vores samfund skrøbeligt og let at omstyrte, hvis vi ikke indser, hvad sammenhængen er imellem de sociale mediers amokløb og de bevilligende myndigheders manglende vilje til at polstre og langtidssikre de institutioner, der varetager undervisning og oplysning, fortolkning og udstilling, vedligeholdelse og overlevering af det, der ikke bare er humanistisk forskning og museal kuratering, men selve grundstenen i det, der holder sammen på os som samfund.

Med det er jeg nu nået frem til at formulere de fire grunde til at bevare Lektoratsordningen, som for mig at se er uimodsigelige og indlysende for enhver, der tænker sig om:

1. Den første vedrører det møde mellem de danske lektorer i udlandet og deres studerende, der består i sammenstødet imellem lektorernes og de studerendes forudsætninger og evner. Det afstedkommer noget nyt i den helt kropslige og intime måde,

de sprogstuderende øver deres udtale på, sanser et landskab på eller forstår en sindsstemning på, når de fordyber sig i den litterære tekst, de præsenteres for. Det er, hvad der i sidste ende motiverer dem til selv at gå videre med det danske, oversætte det, formidle det, bruge det i deres arbejdsliv. Sådanne møder, som kan synes små og ubetydelige, er, hvad der skaber historie, ikke bare den enkeltes livshistorie, men vendinger i historien. Enhver historiker vil bekræfte, at de små møder er afgørende møder, at den lille historie former den store.

2. Den anden grund har med det at vedligeholde og viderebringe at gøre. Noget er som sagt gået helt galt i vores skoler og uddannelsesinstitutioner, når så mange mennesker er så rabiante i deres samfundsomstyrtende holdninger, at det presser vores politikere, politi og domstole i den grad, som det sker i dag. Vores lovgivende, udøvende og dømmende magt, fundamentet for vores demokrati, er under pres over store dele af den vestlige verden: i Sverige, i Tyskland, i Frankrig, i England og i USA. Det er ikke mindre oplysning, der skal til, og det er heller ikke mindre undervisning i sprog og litteratur, der skal til. Det er mere. Der skal skabes tid og rum for den historiske indsigt, den dybere forståelse, det åbne udsyn. Kun på et fundament af velunderbygget viden kan en klar og kritisk stillingtagen vokse frem. I stedet for kriterier for, hvad der er dansk og ikke dansk, har vi erkendt, at danskfaget som fænomen ikke kan udtømmes. Det kan betragtes igen og igen fra nye vinkler, og det er netop det, sendelektorerne gør: De lukker sig ikke, men på en horisont-*ud*-vidende måde, åbner de det danske. Og det er, hvad der er ordningens særlige kvalitet og kendetegn. Den er et samlingspunkt for forskellige perspektiver på det, der er dansk. På den måde bidrager Lektoratsordningen på enestående vis med både oplysning, vedligeholdelse og nytænkning. Men sendelektorerne har selvfølgelig brug for

opbakning. Desværre findes der både i Danmark og i udlandet ideologiske kræfter, der underminerer kriterierne for videnskab og forudsætningerne for demokrati og for den frie, skabende kraft, som den enkelte, under ansvar, bidrager med. Disse kræfter skal møde modstand, men her synes selv rektorerne på universiteterne at være i vildrede. De har på det seneste svigtet på det mest forstemmende: i en tavs bøjning sig, i en halvhjertet kommen det helt forkerte i møde eller i en række desorienterede handlinger. I de afgørende, kritiske øjeblikke har deres udsagn ikke haft den tyngde, autoritet, værdighed eller myndighed, som de ellers er ansat til at demonstrere og udøve, og som man skulle mene, at universitetet som en særdeles velafprøvet institution, der både har givet os dyb filosofisk indsigt og overvældende videnskabelige resultater igennem flere hundrede år, skulle forlene dem med. Og det gælder både her i Danmark og i udlandet, at der rokkes ved selve fundamentet for, hvad et universitet er, og at forsvaret for institutionen smuldrer. Det er især den humanistiske forskning, der i de senere år er blevet forsømt, undsagt og endda afskrevet som et overstået kapitel i menneskehedens historie. Allermest forstemmende er det, når den såkaldte elite i Danmark slet ingen fornemmelse har for, hvad humanistisk forskning er, aldrig selv læser en bog eller erfarer et behov for at beskæftige sig med livets store spørgsmål – endsige søge viden om, hvad andre med dybsindighed og større visdom er nået frem til. På den baggrund er det, som det hedder, op ad bakke, at skulle forsvare undervisning i dansk sprog og litteratur i udlandet.

3. Den tredje grund til at bevare Lektoratsordningen er, at den bidrager til at holde arkivskabe og fjernlagre åbne, at den kan se det gamle i det nye og det nye i det gamle, at den er bevidst om, at sand erkendelse ganske vist er det enkelte menneskes præstation, men at den præstation afhænger af et ægte,

vedholdende, nysgerrigt og ukorrumpet engagement i den anden og i det, den anden har at sige. Lektoratsordningen er dialog i ordets bedste forstand: Den er lyttende, spørgende, sonderende, undersøgende, afprøvende. Den er intim, har små hold og åbne øjne. Og alligevel rækker den til den anden side af jordkloden. Det er fantastisk. Der er faktisk kun godt at sige om den. Den er tilmed billig i drift.

4. Den fjerde grund er, som jeg også tidligere har argumenteret for, at Lektoratsordningen i sig selv som institution er et vidnesbyrd om en historisk epoke i Danmark. Lektoratsordningen bør bevares, udbygges, afstives og styrkes, så den kan bestå langt ud over den tid, vi selv er sat til at holde den ved lige i. Det bør den, fordi den kan indoptage og på nuanceret vis forholde sig til, hvordan det flersprogede, multikulturelle og kolonihistoriske i dag blander sig med det, der i ordningens første mange år var en nationalt funderet selvforståelse, der havde danskfaget som et led i en enhedskultur som forudsætning. Formidlingen af dansk sprog, litteratur og kultur i udlandet indebærer fortsat en forståelse af Danmark som et land med en broget historie og foranderlig geografi. Nye lektorer undersøger fortsat, hvad der er en del af Danmark eller det nordiske, og hvad der mere marginalt har eller har haft indflydelse på forholdene her, men de gør det med ny viden om, hvad der er med til at forme vores forestillinger om Danmark, og hvordan disse forestillinger kommer til udtryk i sprog, litteratur og kultur, og især hvordan disse forestillinger møder, hvad der gør sig gældende i de lande og for de studerende, de underviser. Med andre ord gælder det ikke om entydigt at identificere, hvad der er dansk, men om at skabe muligheder for identifikation for de udenlandske danskstuderende, når de præsenteres for materiale, inviteres til seminarer og tages med på

studieture til Danmark. Det er deri gensidigheden består. Det er her værdien af det interkulturelle viser sig.

Anvendt litteratur

Benne, Chr. 2024 "Jeg er ikke en robot [x]"

<<https://dm.dk/forskerforum/debat/jeg-er-ikke-en-robot-x/>>

Besøgsdato: 4.9.2024.

Danmarksambassadører i Polen

Om hvad ildsjæle har bevirket af brobygning mellem Danmark og Polen i de sidste 100 år

Af Sylwia Izabela Schab

Ildsjæle

Universitetet i Poznań var det første i Polen, som tilbød dansk-undervisning. Det begyndte så tidligt som i det akademiske år 1921/1922 – takket være en ægte ildsjæl, entusiast og utrættelig organisator, landets første sendelektor forud for Lektoratsordningens tid: Ingeborg Stemmann (1889–1973). I den femårige periode, hun var i Polen, nåede hun bl.a. at skrive den første lærebog i dansk for polakker (den udkom i 1924 i Poznań), to populære bøger om Kongeriget Danmark og en række artikler om Danmark og Polen i respektive polske og danske aviser. Hun rejste rundt i Polen og holdt foredrag om dansk kultur, landbrug og erhvervsliv samt bidrog til at udvikle højskoletanken i landet (den første polske højskole efter dansk forbillede åbnede tæt på Poznań i 1921). Hun stod for den allerførste sommerskole for udlændinge i Danmark, hvor man kunne studere dansk samt lære det danske samfund og kulturen at kende på nærmere hold. Sidst men ikke mindst hjalp hun rigtig mange polakker med at komme på studierejser til Danmark og knytte bånd til danskere. Hendes eksempel viser, hvad en dansk sendelektor kan formå at skabe i forhold til såvel mellemløst forståelse som forsknings- og erhvervsmæssige samt diplomatiske forbindelser. Og ikke mindst

hvor vigtig en fast organisatorisk struktur og stabil finansiering af danskundervisning i udlandet er. Hun fik nemlig ikke nogen støtte fra Danmark og blev nødt til at tage hjem. Dermed var det slut med at undervise i dansk i Poznań i de næste fire årtier.

Danmarksambassadører

Da jeg begyndte at læse dansk i Poznań i starten af 90'erne, var dansk filologi dog et etableret fag med egne profesorer og adjunkter – og heldigvis også med en dansk sendelektor. Det var lektoren, som var vores stærkeste link til Danmark, og som bl.a. formidlede sommerkurserne i Danmark, som jeg fik utrolig meget glæde af. Og det var disse sommerophold i Danmark, som for alvor vakte min interesse for landet og dets kultur. Det var også vores sendelektor, som gjorde mig opmærksom på, at jeg kunne fortsætte i den akademiske verden. Dansk blev til mit vigtigste livsvalg, det viste sig at være afgørende for mit arbejdsliv, men alt, hvad der er forbundet med Danmark, blev også min store passion. I dag opfatter jeg mig selv som en selvudnævnt danmarksambassadør. Ud over at undervise på universitetet og forske i dansk litteratur er jeg også med til at formidle viden om dansk kultur og identitet ved kulturelle fremstød, som jeg enten selv arrangerer eller bliver inviteret til, ved at oversætte dansk litteratur og give interviews om danske forhold (som f.eks. hygge eller den politiske kultur) i landsdækkende medier. Jeg er også forfatter til en populær bog om Danmark, som udkom i 2023, og som jeg har haft stor glæde af at kunne tale om på forfattermøder i hele Polen.²

Vi er flere af danmarksentusiastslægten, som har fået en dybere indsigt i Danmark takket være vores engagerede og

² Schab 2023.

dygtige danske undervisere, som også – i Ingeborg Stemmanns ånd – har hjulpet os med at opbygge et dansk netværk og ofte forbliver vores venner for livet. Der er ikke kun tale om en skare af oversættere af dansk litteratur (en af dem, Bogusława Sochańska, blev endda hædret med H.C. Andersen-prisen i 2007) og sprogundervisere, men også om en stor gruppe, som med deres sprogkundskaber og kendskab til både den polske og den danske kultur og mentalitet spiller en vigtig rolle inden for diplomati, industri og erhverv. Eksempler på det er direktøren for Jysk Polen, som er ansvarlig for landets 300 Jysk-butikker; en tidligere studerende, som har et velfungerende konsulentfirma for skandinaviske virksomheder, som gerne vil slå rod i Polen; eller mange tidligere studerende, som arbejder for store danske virksomheder i begge lande. Danske sendelektorer er med til at uddanne kompetente brobyggere – specialister, som har redskaber til at færdes i begge kulturer, og som kan dele deres viden med andre. Og det, alle vi tidligere danskstuderende har til fælles, er de uundværlige personlige erfaringer med Danmark og danskere, som vi fik via vores sendelektorer. F.eks. det at kunne deltage i studieture til Danmark, hvor man ud over det stringent faglige indhold også får lov til at mødes med almindelige danskere – blive inviteret hjem til lektorens naboer og kunne hygge sig i fælleshuset i det område, hvor lektoren bor, som det var tilfældet under den seneste ekskursion til København for danskstuderende fra Poznań. Det ville være umuligt at arrangere for en polsk lokalansat, som jo ikke har den slags netværk.

Sendelektorer spiller uden tvivl også en anden rolle end de lokalansatte polakker. Ud over det faglige, der er fokuseret på sprogindlæringen, er det også alt det kulturelle, mentale og personlige, som vi dansktalende polske undervisere ikke kan bibringe vores studerende. Også fordi vi har andre arbejdsopgaver

som adjunkter og professorer, som ikke levner os så meget tid til den slags glimrende projekter, som danske lektorer i Centraleuropa i disse år stabler på benene – f.eks. en junior-konference for alle danskstuderende i vores region, hvilket i øvrigt også er meget i den visionære Ingeborg Stemmanns ånd.

Brobyggere

I januar 2024 udgav Dansk Industri en ny analyse med titlen "Polen har stor betydning for dansk erhvervsliv". Ifølge den er Polen Danmarks hurtigst voksende eksportmarked i Europa, hvilket baner vejen for ca. 30.000 arbejdspladser i Danmark. Danske investeringer i Polen er næsten blevet firedoblet i de sidste 20 år. Der er cirka 100.000 ansatte på danske datterselskaber i Polen, fortæller rapporten. Det var heller ikke uden grund, at Kong Frederik X's første udenlandstur gik til Polen i starten af februar 2024. Hvordan kunne disse store investeringer lykkes, hvis der ikke fandtes specialister med indsigt i begge kulturer?

Ville det gøre en forskel, hvis Lektoratsordningen blev afskaffet? Klart. Danskfaget er størst uden for Danmarks grænser. De fleste danskstuderende læser i udlandet, og det har stor betydning, hvilke indtryk de får af Danmark, og at de som sprogunderviser har en indfødt dansker, der kan vejlede dem i løbet af deres studietid. På mit hjemuniversitet er der ca. 50 danskstuderende fordelt på tre årgange. Dansk er dog i skarp konkurrence med svensk og norsk, som er de mest populære skandinaviske filologier. Hvis vi ikke havde en sendelektor, ville interessen for dansk skrumpes endnu mere.

Har Danmark råd til at undvære danske sendelektorer? Næppe. Lektoratsordningen er helt klart en beregnelig overskudsforretning for Danmark. Det gælder for den mellemfolkelige

forståelse, men i høj grad også inden for kultur, diplomati og erhvervsliv.

Anvendt litteratur

Schab, S. 2023 *Dania. Tu mieszka spokój*, Poznan.

Bidragydere

Ingrid Basso, ph.d., lektor i teoretisk filosofi, Università Cattolica di Milano, Italien

Matthias Dressler-Bredsdorff, cand.mag., skribent ved Dagbladet Information, Danmark

Paul Russell Garrett, MA, oversætter af dansk litteratur til engelsk, Storbritannien

Marlene Hastenplug, cand.mag., dansklektor ved Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main, Tyskland

Marianne Pade, dr.phil., professor i klassisk filologi, Aarhus Universitet, Danmark

Bettina Perregaard, dr.phil., lektor i dansk sprog, Københavns Universitet, Danmark

Tine Roesen, ph.d., lektor i russisk litteratur, Københavns Universitet, Danmark

Sylwia Izabela Schab, ph.d., professor i dansk litteratur, Adam Mickiewicz Universitetet i Poznań, Polen

Anna Wegener, ph.d., adjunkt i nordisk sprog og litteratur, Università degli Studi di Firenze, Italien

Madeleine Weinert, M.A., Senior Global Brand Manager ved H. Lundbeck A/D, Danmark

Per Øhrgaard, dr.phil., professor emeritus i tysk litteratur, Copenhagen Business School, Danmark

Om Aktualitetsserien

Selskabets ny serie giver mulighed for hurtigt at få bidrag fra arrangementer om aktuelle emner publiceret. Publikationerne kan efter aftale med redaktøren enten udkomme som rene netpublikationer, der bliver gjort tilgængelige på Selskabets hjemmeside, eller som trykte bøger. Medlemmer, der påtænker at publicere i Aktualitetsserien, bedes tage kontakt til Selskabets redaktør.

© Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab 2024

Printed by Lasertryk

Graphic design by Dan Eggers

ISBN 978-87-7304-464-3

DET KONGELIGE DANSKE

Videnskabernes Selskab

THE ROYAL DANISH ACADEMY OF SCIENCES AND LETTERS